

ΟΤΔЪЛЪ III.

1. ΜΕΛΚΙΑ ΣΤΑΤΥΙ И ΖΑΜΪΤΚИ.

Οἱ κτίσται ἐν Σέρραϊς πύργου τῆς αὐγοῦ- στης Ἑλένης.

(Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Σερρῶν ἐπὶ Σερβοκρατίας.)

Ἐπὶ τῆς ἀχροπόλεως Σερρῶν καὶ δὴ κατὰ τὰ νοτιοδυτικὰ αὐτῆς ἐγγηγε-
ται μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐν ἀρίστη καταστάσει διατηρούμενος καὶ μόνον
κατὰ τὰ ἀνώτατα βεβλαμμένος ὑψηρεφῆς πύργος, ἐν τῶν ἀξιολογωτάτων
μνημείων τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Σερβοκρατίας. Περιγραφή τοῦ πύργου τούτου
εὑρίσκεται ἐν πλείστοις Ἑλληνικοῖς πατριδογραφικοῖς βιβλίοις καὶ ἐν περιηγη-
τικοῖς Φράγκων καὶ Σλάβων, ἐξ ὧν περιγραφῶν μνημονευτέα καὶ ἐνταῦθα
αἱ ὀπωσοῦν διεξοδικώτεραι τοῦ Cousinery¹⁾, τοῦ Μαργαρίτου Δήμητσα²⁾
καὶ δὴ τοῦ Πέτρου Παπαγεωργίου³⁾. Καθίσταται δὲ τὸ μνημεῖον τοῦτο
κατὰ τοσοῦτον σπουδαιότερον καθ' ὅσον, διὰ κεραμείων καὶ πλινθίων ἀπο-
θραυσμάτων μεμορφωμένοι, φέρονται ἐπ' αὐτοῦ δύο ἐπιγραφαί, ἡ μὲν σλα-
βική, ἡ δὲ ἑλληνική. Ἡ σλαβιστὶ ἐπιγραφή ἐν πιστῇ μεταγραφῇ ἔχει ὡδε:

ИИХЪАТЪИ

1) E. M. Cousinery, Voyage dans la Macédoine. Τόμος Α'. Ἐν Παρι-
αίοις 1831, σελ. 159 κ. ἔ.

2) Μαργαρίτου Δήμητσα, Μακεδονικά. Ἀθήνησι 1874, σ. 585 κ. ἔ. —
Προβλ. Μαργαρίτου Δήμητσα, Μακεδονικῶν μέρος I'. Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις
φθεγγόμενοις καὶ μνημείοις σωζομένοις. Ἐν Ἀθήναις 1896, σελ. 660 κ. ἔ., 665 κ. ἔ.

3) Ἐν τῇ ἀξιολογωτάτῃ πραγματείᾳ αὐτοῦ, ἣτις φέρει τὸν τίτλον: „Αἱ Σέρ-
ραὶ καὶ τὰ προάστεια, τὰ περὶ τὰς Σέρρας καὶ ἡ μὲν ἰωάννου
τοῦ Προδρομοῦ“. Ἐν τῇ Byzantinische Zeitschrift, τόμ. I' (1894), σελ. 225—329
(ὄθεν καὶ εἰς ἴδιον τεῦχος) μετὰ ἑπτὰ ἐν τέλει συνημμένων πινάκων, ὧν ὁ ἕπ' ἀριθμὸν
I περιέχων „Τοπογραφικὸν διάγραμμα τείχους Σερρῶν“, ἐνθα σημειοῦ-
ται ἰδιαίτερος ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἡμῶν πύργος, ὁ ἕπ' ἀριθ. II περιέχων ἀπείκασμα
τούτου, ὁ ἕπ' ἀριθ. III περιέχων πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπείκασματα τῶν ἐπιγραφῶν
τοῦ αὐτοῦ πύργου.

Ἡ δ' ἑλληνικὴ ἐπιγραφή μέχρι τοῦδε ἀνεγνώσθη διαφόρως. Πρώτη γνωστὴ μοι ἔκδοσις τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἶναι ἡ ἐν ἔτει 1889 ὑπὸ τοῦ κ. Πέτρου Ν. Παπαγεωργίου, ἀναγινώσκοντος καὶ μεταγράφοντος ὡς :

ΠΥΡΓΟΣ ΕΛΕΝΗΣΟΝΕΚΤΗΣΕ
= Πύργος Ἐλένης δν ἔκτη(ι)σε¹⁾

Μετά τινα ἔτη, τῷ 1894, ὁ αὐτὸς κ. Παπαγεωργίου προέτεινεν ἑτέραν ἀνάγνωσιν :

Πύργος ἀγούστου βασιλέως δν ἔκτη(ι)σεν Ὁρέστης(;))

ἀποκρούσας ἅμα στερεῶς τὰ ἐπιχωρίως ἐν Σέρβοις σχετικῶς πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην περὶ τῆς βασιλείας Ἐλένης λεγόμενα²⁾. Τοῦναντίον ὁ κ. Αἰθανάσιος Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ὑπεστήριξε τῷ αὐτῷ ἔτει 1894 τὴν ἀνάγνωσιν :

Πύργος ἀγούστ[της] Ἐλένης, δν ἔκτησεν (= ἔκτισεν)
Ὁρέστης³⁾.

Πλὴν καὶ βραδύτερον, ἐν ἔτει 1901, ὁ κ. Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου ἀντέειπε πρὸς τὴν τοιαύτην ἀνάγνωσιν καὶ ἐτόνισεν, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφή δύναται νάναγνώσθῃ μόνον :

Πύργος ἀγούστου βασιλέως δν ἔκτησεν Ὁρέστης
(ἡ Ὁρέσης)⁴⁾.

Ἐν τῷ μεταξὺ, ἔτει 1896, ἡ ἐπιγραφή ἐξεδόθη καὶ ὑπὸ τοῦ Μαργαρίτου Δήμητσα⁵⁾, ἐπαναλαβόντος ἀπλῶς τὴν πρώτην τῶν ἐκδόσεων τοῦ κ. Π. Ν. Παπαγεωργίου ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ σχετικῶς δημοσιευθέντων.

Βραδύτερον διέλαβε περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὁ κ. Γεώργιος Λαμπάκης, ὁμολογῆσας ὅτι δὲν ἠδυνήθη νάναγνώσῃ αὐτήν, πλὴν ὑποσχόμενος ἐν τῷ μέλλοντι ἐπὶ τῇ βάσει τελείου ἀπεικάσματος νάνακοινῶσῃ πληρέστερα περὶ ταύτης⁶⁾. Τέλος ἐν ἔτει 1908 ὁ κ. Ἰορδάνης Ἰβάνοφ⁷⁾ ἐξέδωκε

1) Πέτρον Ν. Παπαγεωργίου, Ἀρχαιολογικὰ Σερβῶν. Ἐν τῇ βυζαντινῇ ἐφημερίδι „Κωνσταντινουπόλει“ ἀριθ. 267 τοῦ 1889 (τὸ ἄρθρον ἔχει καὶ συνέχειαν ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι, ἀριθ. 120 τοῦ 1890, συνέχειαν ἄσχετον πρὸς τὸ ζήτημα ἡμῶν).

2) Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου ἐν Byzantinische Zeitschrift, τόμ. Ι' (1894), σελ. 229.

3) Ἐν βιβλιοκρισίᾳ τῆς ἀνωτέρω, σελ. 302 ὑπόσημ. 3, σημειωθείσης περὶ Σερβῶν καὶ τῶν περιχώρων αὐτῶν πραγματείας τοῦ Π. Ν. Παπαγεωργίου, βιβλιοκρισίᾳ δημοσιευθεῖσα ἐν „Vizantijskij Vremennik“ (Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς) Πετρουπόλεως, τόμ. Α' (1894), σελ. 675.

4) Π. Ν. Παπαγεωργίου, Ὁ ἐν Σέρβοις „Πύργος ἀγούστου βασιλέως“. Ἐν Byzantinische Zeitschrift, τόμ. Ι' (1901), σελ. 545.

5) Μαργαρίτου Δήμητσα, Μακεδονικῶν μέρους Γ'. Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγόμενοις... σελ. 665 κ. ἔ.

6) Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν. Τεύχος Ε'. Ἐν Ἀθήναις 1905, σ. 74 κ. ἔ.

7) Български старини изъ Македония събрани отъ Йорданъ Ивановъ. (Издава Българското Книжовно Дружество). Ἐν Σοφίᾳ 1908, σελ. 265, ἀριθ. 133 καὶ 134.

πανομοιότυπα τῆς τε σλαβικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς τοῦ περι οὐδ λόγος πύργου τῶν Σερόβων· καὶ τῆς πρώτης μὲν οὐδεμίαν μεταγραφὴν παρέχει, τὴν δ' ἑλληνικὴν ἀναγινώσκει ἀτελέστατα :

† Πύργος ἔκτησεν

μεταφράζων αὐτὴν βουλγαριστί: кума съгради... καὶ παραπέμπων εἰς τὴν (δευτέραν) ἀνάγνωσιν τοῦ κ. Πέτρου Ν. Παπαγεωργίου ἐν Byzantinische Zeitschrift III, 239.

Προμηθευθεὶς διὰ τοῦ φίλου κ. Ι. Ρορονιέ νέαν φωτογραφίαν τῆς ἐνδιαφερούσης ταύτης ἐπιγραφῆς ἀναγινώσκω αὐτὴν :

Πύργος ἀυγέσης Ἐλένης ὄν ἔκτησεν Ὁρέσης

Τόνοι καὶ πνεύματα δὲν ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου. Ἀξιοπαρατήρητον δὲ τὸ ἔκτησεν ἀντὶ ἔκτισεν κατὰ τὴν παρὰ Βυζαντινοὺς ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν τῶν ῥημάτων κτῶμαι καὶ κτίζω¹⁾. Ἡ ὄλη ἐπιγραφὴ ἀποτελεῖ — καθ' ἃ ἤδη καὶ ὁ κ. Ἀ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς παρετήρησε²⁾ — στίχον δεκαπεντασύλλαβον, ὅστις μετὰ τοῦ δωδεκασυλλάβου ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν ἀγαπητὸς παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῶν μέσων αἰώνων καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς χρόνων.

Ποῖα εἶναι τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονεύμενα πρόσωπα, ἢ Ἀυγοῦστα Ἐλένη καὶ ὁ Ὁρέστης; Περὶ τῆς πρώτης λέγει ζωηρῶς ἡ Σερόβαϊκή παράδοσις καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης δικαίως ἐταύτισαν αὐτὴν πρὸς τὴν (ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 1332) σύζυγον τοῦ αὐτοκράτορος Σέρβων καὶ Ῥωμαίων Στεφάνου Δουσάν ὁ Μαργαρίτης Δήμητσας³⁾ καὶ δὴ ὁ Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς⁴⁾. Πλὴν ὄλωσ ἐσφαλμένως ὁ Μαργαρίτης Δήμητσας⁵⁾, ἀπατηθεὶς ὡς φαίνεται ἐκ τῶν προγεγραμμένων ὑπὸ τοῦ Cousinery⁶⁾, ἀνέγραψεν κατ' ἐπανάληψιν τὴν ἀυγοῦστα Ἐλένην τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν, τὴν σύζυγον τοῦ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Στεφάνου Δουσάν, ὡς Ἕλληνίδα καὶ δὴ θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου. Ἐσφαλμένως, λέγω, διότι πραγματικῶς ἡ βασίλισσα Ἐλένη τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν ἦτο βουλγαρίς, ἀδελφὴ τοῦ τζάρου τῆς Βουλγαρίας Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου (1331—1365). Τὴν τοιαύτην καταγωγὴν τῆς βασίλισσας Ἐλένης ἀναφέρουσι ῥητῶς τὸ ἱστορικὸν τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ⁷⁾, τὸ Ἡπειρωτικὸν χρονικὸν τὸ ἐπ' ὀνόματι Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου τῶν μο-

1) Περὶ βλ. K. Krumbacher, Κτήτωρ. Ein lexicographischer Versuch. Ἐν τοῖς Indogermanische Forschungen τόμ. ΚΕ' (1909—10), σελ. 393—421, ὕφεν καὶ εἰς ἴδιον τεῦχος. — Περὶ καὶ τὸ μελέτημα τοῦ καθην. Γ. Χατζηδάκι, Κτήτωρ κτίτωρ. Ἐν τῇ „Ἀθηνᾶ“ τόμ. ΚΑ' (1909), σελ. 441—463.

2) Vizantijskij Vremennik, τόμ. Α', 1894, σελ. 675.

3) Μαργαρίτης Δήμητσας ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 665—666. — Περὶ τοῦ ἀυτοῦ, Μακεδονικά σελ. 587 κ. ἑ.

4) Vizantijskij Vremennik, τόμ. Α', 1894, σελ. 675—6.

5) Ἐνθ' ἀνωτέρω.

6) Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 220.

7) Ἐκδοσις Βόννης, τόμ. Β', σελ. 338 (καὶ ἐν σ. 269, 306, 354 τοῦ αὐτοῦ τόμου εἰδήσεις περὶ τῆς βασίλισσας Ἐλένης).

ναχῶν¹⁾ καὶ χρυσόβουλλον τῆς Ἀθωνικῆς μονῆς Ζωγράφου²⁾. Πλὴν τούτων καὶ ἄλλων μὴ ἑλληνικαὶ πηγαί: Π. χ. ἐν γράμματι τοῦ Ῥαγουσαίου ἀρχιελοῦ κείται ἡ εἰδήσις, ὅτι τῇ 7 Μαρτίου 1332 ἐξελέγη ἐν Ῥαγούσῃ πρεσβεῖα πολιτῶν, ἵνα παραστῆ ὡς ἐκ προσώπου τῆς Ῥαγουσαίας Δημοκρατίας εἰς τοὺς γάμους τοῦ βασιλέως Στεφάνου Δουσάν μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Βουλγαρίας [Ἰωάννου] Ἀλεξάνδρου („in accipiendo in eius uxorem, sororem Alexandri imperatoris Bulgarie“)³⁾. Ἡ βασίλισσα ἡμῶν Ἑλένη, ἅτε σύζυγος τοῦ μεγαλονύμου ἐκεῖνου βασιλέως καὶ εἶτα (ἀπὸ τῆς κυριακῆς τοῦ Πάσχα, 16 Ἀπριλίου 1346⁴⁾) αὐτοκράτορος Σερβίας καὶ Ῥωμανίας Στεφάνου Δουσάν, ὅστις ὑπαγαγὼν ὑφ' ἐαυτὸν τὸ πλεῖστον τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου καὶ ἄλλως ποικίλως διακριθεὶς συνδέεται ἀμεσῶτατα πρὸς τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς σερβικῆς ἱστορίας, ἀναφέρεται συχνὰ ἐν ἑλληνικοῖς καὶ ξενογλώσσοις ὑπομνήμασι. Ἰδίως τὰ ἑλληνικὰ καὶ σλαβικὰ γράμματα τῶν Ἀγιορειτικῶν μονῶν μνημονεύουσι συχνὰ τὴν βασίλισσαν Ἑλένην καὶ ἐν αὐτοῖς αὕτη καλεῖται, ἐνίοτε ὡς καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Σεβράϊκου πύργου αὐγοῦστα⁵⁾. Ἐν Ἀγίῳ Ὄρει εἰσέτι ζωηροὶ διασφύζον-

1) Ἐκδόσις Γ. Δεστούνη (Ἐν Πετροπόλει 1858), σελ. 5 (Περὶ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων τοῦ ἐπ' ὀνόματι Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου τῶν μοναχῶν χρονικοῦ ἰδὲ τὰ σημειωθέντα μοι ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι, 1911, σελ. 182, ὑποσ.). Συμπληρωματικῶς ῥητέον, ὅτι τὸ αὐτὸ χρονικὸν ἐξεδόθη καὶ ὑπὸ Jelfa Avramović μετὰ σερβικῆς μεταφράσεως ἐν „Glasnic“ (περιοδικῷ Βελγραδίου), τόμ. ΙΔ' (1862), σελ. 233—275 καὶ ὑπὸ I. Δαμπρίδου, Ζαγοριακά. Ἐν Ἀθήναις 1870, σελ. 281 κ. ἔ.

2) Τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο ἀπελύθη κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1346 ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Δουσάν — ὑπογεγραμμένον σερβικοῖς γράμμασι — σχετικῶς πρὸς τὸ χωρίον Χάντακα („περὶ τὸν ποταμὸν τὸν Στρυμμόν“), μετόχιον τῆς μονῆς τοῦ Ζωγράφου. Ἀναγινώσκωμεν λοιπὸν ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ χρυσοβούλλου: „ἀρτίως δὲ πάλιν δι' ἀξίωσιν τοῦ περιποστῆτου αὐταδέλφου τῆς βασιλείας μου τοῦ ὑψηλοτάτου (βασιλέως) τῶν Βουλγάρων διωρίσατο ἡ βασιλεῖα μου“ καὶ κατωτέρω „ἐζήτησεν δὲ ὡσαύτως ὁ περιπόθητος αὐτάδελφος τῆς βασιλείας μου ὁ ὑψηλότατος βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων κῦρ Ἀλέξανδρος καὶ ἡξίω(σε τὴν βασιλεῖαν) μου“. — Ἰδὲ Actes de l'Athos. IV. Actes de Zographou publiés par W. Regel, E. Kurtz et B. Korablev (Παράρτημα ὑπ' ἀριθ. 1 τοῦ II' τόμου τοῦ Vizantjskij Vremennik). Ἐν Πετροπόλει 1907, σελ. 88, στίχ. 9—11, 13.

3) Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. Vol. XXIX: Monumenta Ragusina. Libri Reformationum. Tom. V. A. 1331—1336. Collegit et digessit Josephus Gelcich. Zagrabiae 1897, σελ. 341. — Αὐτόθι, σελ. 343, ἐν πρᾶξι τῆς 9 Μαρτίου 1332 ἀναγινώσκωμεν: In majore consilio sono campane etc. congregato, in quo quidem consilio interfuerunt LXVIII, captum fuit et deliberatum nullo discordante, quod ambaxatores, qui nuper ire debent ad honorandum serenissimum regem Stefanum in istis suis nuptiis quas facit in accipiendo in uxorem filiam Alexandri imperatoris Bulgarie... — Πρβλ. C. Jireček, Geschichte der Serben (ἐν τῇ σειρᾷ τῆς Allgemeine Staatengeschichte: Geschichte der europäischen Staaten, ἔργον 38). Τόμ. Α'. Ἐν Gotha 1911, σελ. 370 κ. ἔ., 395, 403 κ. ἔ.

4) Jireček ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 386 κ. ἔ.

5) Ἰδὲ Acta, praesertim Graeca, Rossici in Monte Athos monasterii — Акты русскаго на святомъ Аѳонѣ монастыря св. великомученика и цѣлителя

ται Θρύλλοι και παραδόσεις περι τῆς βασιλείας ἡμῶν Ἑλένης και ἀφιερῶματα και κτίσματα ταύτης ἀναφέρονται και δεικνύονται ἐκεῖ μέχρι σήμερον¹⁾. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι ὁ Στέφανος Δουσάν πολλαχῶς ἐπροίκισε και ἐπροστάτευσε τὰς Ἀγιορειτικὰς μονὰς διὰ δωρεῶν και προνομίων και δὴ κατὰ τὴν ἀναγόμευσιν αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος και βραδύτερον, ὅτε τελευτῶντος τοῦ ἔτους 1347 ἐπεσκέφθη ὡς εὐλαβῆς προσκνητητής, συνοδευόμενος και ὑπὸ τῆς βασιλείας Ἑλένης, τὰ διάφορα μοναστήρια τοῦ Ἄθω²⁾. Τὴν τοιαύτην δὲ

Пантелеимова. Ἐν Κιέβφ 1873, σελ. 352, 363, 367. — Аѳонскіе Акты и фотографическіе снимки съ вѣхъ въ собраніяхъ П. И. Севастьянова Тημοθεα Φλορηискаго [= Ἄθωνικὰ Ἄκτα και φωτογραφήματα αὐτῶν ἐν συλλογῇ τοῦ Π. Ι. Σεβαστιάνωφ. Βιβλιογραφικὴ ἔρευνα ὑπὸ Τιμοθέου Φλωρίνσκη]. (Ἐν τοῖς πρακτικαῖς τῆς Ἱστορικο-Φιλολογικῆς σχολῆς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Πανεπιστημίου Πετροπόλεως, τόμ. Ε', τεῦχος 1). Ἐν Πετροπόλει 1880, σελ. 63, 65 κλ. κλ. — Πρβλ. και Ἄ. Παπαδόπουλον Κεραμέα ἐν Vizantijskij Vremmenik τόμ. Α' (1894), σελ. 676.

1) Ἰδὲ προχείρως [Γ. Σμυρνάκη], Τὸ Ἅγιον Ὅρος. Ἐν Ἀθήναις 1903, σελ. 497.

2) Διὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν μονῶν τοῦ Ἄθω ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Δουσάν σπουδαιόταται πηγαὶ πλὴν τῶν ἄλλων δύνανται νὰ θεωρηθῶσι δύο γράμματα τῆς μονῆς Χιλανταρίου, ὑπογεγραμμένα ὑπὸ διαφόρων ἡγουμενῶν και κληρικῶν τοῦ Ἁγίου Ὅρους (τὸ ἕτερον ἐξ αὐτῶν ὑπογράφει και ὁ ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ και Ἁγίου Ὅρους Νήφων) και ἀμφοτέρω ὑπὸ χρονολογίαν μηνὶ δεκεμβρίῳ Ἰνδικτιῶνος α', ἔτους, ζων ζ' (=1347) ὄντα. Ἀμφοτέρων τῶν γραμμάτων τούτων ἡ ἀρχὴ ἔχει ὡδὲ που: „Ἐπεὶ ὁ κραταῖδς και ἅγιος ἡμῶν αὐθέντης και βασιλεὺς κῦρ Στέφανος θείῳ πόθῳ και ἔρωτι τῆ ψυχῆ ἁλούς, και ὄν ὠδινε πόθον πρὸ πολλοῦ, πεπλήρωκε νῦν, και εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς τόδε ἅγιον ὄρος ἀφάτῳ σχέσει και προθυμίᾳ ψυχῆς ἐπεδήμησεν, και περιελθὼν ἀπάσας τὰς ἐν αὐτῷ ἁγίας και σεβασμίας μονὰς, μικρὰς τε και μεγάλας, φιλοτίμως τε δωρεὰς και ὄντως βασιλεὶ πρεπούσας μιᾷ ἐκάστη μονῇ δασιλιῶς και πλουσίως ἐχορήγησε, κατέλαβε και εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς τὴν δεῖρᾶν λαύραν τῶν Καρυῶν, και προσκνηήσας ἐν αὐτῇ και τῷ θείῳ πόθῳ ἐμφορηθεὶς και ἡμῖν πρᾶεως ὁμιλήσας και πάντα εὐφράνας, και ἐπὶ πλεῖον τὰς ἐδῆς πάντων αἰτήσας εἰς ἐφόδιον τῆς ζωῆς αὐτοῦ και παντὸς κακοῦ ἄποτρόπαιον, ἤτήσατο...“ — Καὶ ἕτερον σχετικὸν γράμμα πρὸς τὴν ἀποδημίαν τοῦ Στεφάνου Δουσάν εἰς Ἄθω κεῖται ἐν τῷ ἀρχεῖῳ Χιλανταρίου· εἶναι τοῦτο πλαστὴ μετάφρασις δὴθᾶν χρυσοβούλλου τοῦ προειρημένου αὐτοκράτορος, ἐν ᾧ οὗτος κατονομάζεται: „αὐτοκράτωρ Σερβῶν τε και Γραικῶν και Βουλγάρων και Ἀρβανιτῶν και τῆς Δύσεως ἦτοι τῶν κατὰ Δύσιν κλημάτων“. — Ἰδὲ Actes de l'Athos. V. Actes de Chilandar publiés par L. Petit et B. Korablev (Παράρτημα ὑπ' ἀριθ. 1 τοῦ ΙΖ' τόμου τοῦ Vizantijskij Vremennik). Ἐν Πετροπόλει 1911, σελ. 282 κ. ἔ. ἀριθ. 135, 136, σελ. 287 κ. ἔ. ἀριθ. 137. — Χρονικοῦ δὲ τινος σλαβικοῦ διεσώθη ἐν τῇ Ἀγιορεικῇ μονῇ τοῦ Ζωγράφου μετάφρασις ἑλληνικὴ μετὰ προσθηκῶν ἀνθαιρέτων, καθ' ἃς εἰς Ἅγιον Ὅρος „... ἤλθεν ὁ... βασιλεὺς Στέφανος τῆς Σερβίας κρατοῦντος και τῆς Ῥωμαϊκῆς και ὀλην τὴν οἰκουμένην εἰς ἔτος 1347 Ἰνδικτιῶνος ζ' (6859=1351)...“ (Ἰδὲ W. Regel, E. Kurtz et B. Korablev, Actes de Zographou σ. 154 κ. ἔ., 169 κ. ἔ.). Πλὴν ἡ χρονολογία αὕτη και πλεῖστα ἄλλα τοῦ τε χρονικοῦ τούτου και τῆς ἑλληνικῆς αὐτοῦ διασκευῆς εἶναι ἀναξιοπίστα.

εὐμενῆ καὶ ἔλευ-θεριωτάτην διάθεσιν τοῦ Στεφάνου Δουσάν καὶ τῆς συζύγου Ἑλένης πρὸς τὰς μονὰς τοῦ Ἀγίου Ὁρους ὑπηγόρευε βεβαίως καὶ δόσις εὐλαβείας καὶ αἱ πατρογονικαὶ βεβαίως ἀναμνήσεις (οἱ πρόγονοι τοῦ Στεφάνου λήγοντος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἴδρυσαν ἐν Ἀθῶ τὴν μονὴν τοῦ Χιλιανταρίου), ἀλλὰ πρὸ παντὸς λόγῳ πολιτικοί: οἱ μοναχοὶ δῆλον ὅτι τοῦ Ἀθῶ ἀφ' ὅτου οἱ Σέρβοι μετὰ βαρεῖς ἀγῶνας κατέλαβον τέλος, μὴν Ὀκτωβρίῳ τοῦ 1345, τὰς Σέρβας, ἐθωροῦντο ταπεινοὶ ὑπήκοοι τοῦ κράτους τοῦ Στεφάνου Δουσάν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῶν πρὸς τὸν κυρίαρχον ἐδείξαν ἤδη κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Σέρβου ἀρχιεπισκόπου Ἰωαννικίου ὡς πατριάρχου Σέρβων καὶ Ἑλλήνων, ἀναγόρευσιν προκληθεῖσαν διὰ λόγους πολιτικούς ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Δουσάν, παρὰ τὰ Δίκαια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ εἰς ἦν αὐθαιρέσιαν καὶ ἀντικανονικὴν πράξιν οὐ μόνον δὲν ἀντίπῳ οἱ Ἀθωνῖται μοναχοί, ἀλλὰ καὶ ἐπιδεικτικῶς συγκατετέθησαν¹⁾.

Ἰδιαζόντως ἐνδιαφέρουσα μορφή ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Βαλκανίων καθίσταται ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος βασίλισσα Ἑλένη μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ συζύγου αὐτῆς Στεφάνου, συμβάντα τῇ 20 Δεκεμβρίου 1355 κατὰ τινα μὲν παράδοσιν ἐν „Diavolopota in Romania“, καθ' ἑτέραν δὲ ἐν Nerodimlje²⁾. Τοῦ Στεφάνου Δουσάν ἀποθανόντος ἤριζον περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κράτους αὐτοῦ τοῦτο μὲν ὁ ἐκ τῆς βασιλείας Ἑλένης υἱὸς Ὑροῦ (ἑλληνιστὶ Οὐρσεῖς³⁾, Οὐρσοῖς⁴⁾, Οὐροσις⁵⁾), γεννηθεὶς ἐν ἔτει ἸΩΜΕ' (=1336/7), καὶ ὁ ἑτεροθαλῆς ἀδελφὸς τοῦ Στεφάνου Συμεὼν Οὐρσεῖς (υἱὸς τοῦ κράλη τῆς Σερβίας Στεφάνου τοῦ νόθου καὶ Μαρίας τῆς Παλαιολογίνης, θυγατρὸς Ἰωάννου τοῦ

1) Ἰδὲ καὶ Jireček ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 385—6 καὶ 387 κ. ε.

2) Mauro Orbini, Il regno degli Slavi. Pesaro 1601, σελ. 268. — Πρὸβλ. Jireček, ἐνθ' ἄν. 412.

3) Καντακονζήνος, ἔκδοσις Βόννης, τόμ. Γ', σελ. 314, 17. — Χρονικὸν Πρόκλου καὶ Κομνηνοῦ τῶν μοναχῶν. Ἐκδοσις Γ. Δεστούνη σελ. 9 (τῷ Οὐρσεῖ. Ὁ μοναδικὸς κώδιξ ἔχει: τῷ οὐρσεῖ). Ἰδὲ κατωτέρω σελ. 314. — Ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Κλήμεντος ἐν Ἀρχίδι κείται κατὰ γενικὴν: ἐπὶ τῆς βασιλείας Στεφάνου τοῦ Οὐρσεῖ (Ἰδὲ H. Gelzer, Byzantinische Inschriften aus West-Makedonien. Ἐν Athenische Mitteilungen, τόμ. KZ' (1902), σελ. 436 κ. ε., ἐνθα καὶ περὶ προγενεστέρως ἐκδόσεως τῆς ἐπιγραφῆς τὰ εἰκότα λέγονται· ἰπὸ σημείωσιν ὅτι καὶ: Οὐρσεῖ ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ. Ἰδὲ Π. Η. Милюковъ, Христианскія древности западной Македонии [= Χριστιανικαὶ ἀρχαιότητες τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας]. Ἐν τῷ Bulletin de l'Institut archéologique russe de Constantinople, τόμ. Δ' (1899), τεύχ. Α', σελ. 92 καὶ Η. Ивановъ, ἐνθ' ἄν. σ. 212,4.

4) Ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ μοναστηρίου τῆς Παναγίας τῆς Ζαχλουμιστίας παρὰ τὴν Ἀρχίδα κείται: „ἐπὶ τῆς βασιλείας Στεφάνου τοῦ Οὐρσοῖ (= Οὐροσίου)“. Ἰδὲ Π. Η. Милюковъ, ἐνθ' ἄν. σελ. 83—4 (πρὸβλ. καὶ Η. Ивановъ, ἐνθ' ἄν. σ. 218, 24).

5) Ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ Μακεδονικοῦ μοναστηρίου τοῦ Λεονόβου, οὐχὶ μακρὰν τῆς πόλεως Κράτοβα, ἀναγινώσκωμεν: „... ἐπὶ τῆς βασιλείας Στεφάνου καὶ Ἑλένης καὶ ἰδὲ οὗτων κράλη τῆς ἡροσί...“ — Ἰδὲ τὸ περὶ οὐδὲν Βελιγραδίου Γласник τόμ. ΙΓ' (1861), σελ. 293 κ. ε. — Κ. Ν. Σάθα, Ἑλληνικὰ Ἀνέκδοτα. Τόμ. Α'. Ἀθήνησι 1867, σελ. κ' (ἐνθα ἡ ἐπιγραφὴ δημοσιεύεται ὡς ἀνέκδοτος) καὶ δὴ Η. Ивановъ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 246, ἀριθ. 93.

Παλαιολόγον, τοῦ υἱοῦ Ἀνδρονίκου Α' καὶ ἀδελφοῦ Μιχαήλ Β', καὶ Εἰρήνης τῆς θυγατρὸς Νικηφόρου τοῦ Χούμνου), γεννηθεὶς περὶ τὸ ἔτος 1327, ἤδη πρότερον, ζῶντος ἔτι τοῦ Στεφάνου Δουσάν, δεσπότης τῆς Αἰτωλίας¹⁾, ὁ πατὴρ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Μετεώρων καὶ τῆς δεσποίνης τῶν Ἰωαννίνων Μαρίας Ἀγγελίνης Δουκαίνης Παλαιολογίνης Κομνηνῆς, περὶ ἧς ἐπραγματεύθημεν ἀλλαγῆ διεξοδικῶς²⁾. Ἡ βασίλισσα Ἑλένη εἰς τὰς περὶ τῆς ἀρχῆς ἐριδας τοῦ ἀνδραδέλφου καὶ τοῦ υἱοῦ δὲν ἀνεμίχθη, ἀλλ' οὔσα, ὡς ἐλέγχεται, γυνὴ εὐφυῆς καὶ φίλαρχος „πόλεις πολλὰς ὑποποιησαμένη — ἵνα μεταχειρισθῶ τὰς ἐκφράσεις τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ — καὶ δύναμιν ἑαυτῇ οὐκ εὐκαταφρόνητον περιστήσασα καθ' ἑαυτὴν εἶχε τὴν ἀρχὴν μηδετέρῳ πολεμοῦσα, μήτε μὴν συναιρομένη πρὸς τὸν πόλεμον“³⁾. Παρέμεινε δ' ἐφ' ἱκανὸν αὐθιγὸς καὶ ἀνεξάρτητος ἡ βασίλισσα Ἑλένη, κατέχουσα τὰς Σέρβας, ἐν ᾗ ἤδρευε⁴⁾, καὶ τὴν πέριξ αὐτῶν χώραν καὶ πρὸς Ἀστυὰς τὸ Dulcigno⁵⁾. Ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ⁶⁾, ἡ βασίλισσα Ἑλένη φαίνεται ταχέως συμφιλιωθείσα πρὸς τὸν υἱὸν κράλην Οὐρρεσην, ἀλλὰ διετέλεσε κατὰ πάντα ἀνεξάρτητος αὐτοῦ. Ἐπανελημμένως δὲ μνημονεύεται ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος βασίλισσα κατὰ τὴν ἀτυχῆ ἐπιχειρήσιν τοῦ Ματθαίου Καντακουζηνοῦ πρὸς κατάληψιν τῶν Σερβῶν καὶ τῆς λοιπῆς ὑπὸ τῶν Σέρβων κατεχομένης Μακεδονικῆς χώρας, ὅτε ὁ Σέρβος καῖσαρ Βοτχνας, ὁ διοικητὴς τῆς Δράμας, παρέπειθε τὸν προειρημένον αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν ἐκείνην, διαβουκολῶν αὐτὸν „ὡς πείσειε καὶ τὸν Φερῶν“ ἀρχοντα αὐτοῖς συνθέσθαι καὶ τὴν πόλιν παραδίδόναι εἶναι παρεσκευασμένον σὺν αὐτῇ Κραλαίνῃ“ ἦτοι τῇ βασιλίσῃ Ἑλένῃ. Πλὴν ἡ ἐπιχειρήσιν ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καὶ αὐτὸς ὁ Ματθαῖος Καντακουζηνὸς ἐγένετο αἰχμάλωτος τῶν Σέρβων καὶ δὴ αὐτῆς τῆς βασιλίσης Ἑλένης, ἀποδοθεὶς βραδύτερον ὑπ' αὐτῆς καὶ τοῦ καίσαρος Βοτχνας ἀντὶ λύτρων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Παλαιολόγον Α'⁸⁾. “Ὅτε δὲ ὁ δεσπότης Νικηφόρος, ὁ υἱὸς τοῦ δεσπότη τοῦ Ἡπείρου Ἰωάννου καὶ τῆς Ἄννης Παλαιολογίνης καὶ γυναικάδελφος τοῦ Συμεὼν Οὐρρεση, τὸ μὲν λόγῳ ἀπεχθελαις πρὸς τὴν σύζυγον αὐτοῦ Μαρίαν Καντακουζηνήν, τὸ δὲ λόγῳ πολιτικῆς κερ-

1) Κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἡπειρωτικοῦ χρονικοῦ τοῦ ἐπ' ὀνόματι Πρόκλου καὶ Κομνηνοῦ τῶν μοναχῶν (ιδεὲ ἐκδ. Γ. Λεστούνη, σ. 4). Κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ (ιδεὲ ἐκδ. Βόννης, τόμ. Γ', σελ. 314) „Σίμων τε γὰρ ὁ κράλη [= Στεφάνου Δουσάν] ἀδελφός, Ἀκαρνανίας τότε ἄρχων“.

2) Νίκοι. Α. Βέη, Μετεώρου πύναξ ἀφιερωθεὶς ὑπὸ τῆς βασιλίσης Παλαιολογίνης. Ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι τοῦ 1911, σελ. 177—185.

3) Ἰωάννης Καντακουζηνός. Ἐκδόσις Βόννης. Τόμ. Γ', σελ. 314, 20—23.

4) Ἰωάννης Καντακουζηνός. Ἐκδόσις Βόννης. Τόμ. Γ', σελ. 360—361.

5) Jireček, ἔνθ' ἄνωτέρω, σελ. 414.

6) Ἐκδ. Βόννης. Τόμ. Γ', σελ. 325.

7) Φερὰ ἀλι καλοῦνται πολλάκις παρὰ Βυζαντινοῖς καὶ δὴ πάντοτε (ἐξαιρέσει τοῦ βιβλ. Α', 50) ὑπὸ τοῦ Ι. Καντακουζηνοῦ αἱ Σέρβοι (Προβλ. καὶ Π. Ν. Παπαγεωργίου ἐν Byzantinische Zeitschrift, τόμ. Γ', 1894, σελ. 233).

8) Ἰωάννης Καντακουζηνός. Ἐκδ. Βόννης. Τόμ. Γ', σ. 322 κ. ἑ. (Προβλ. Jireček, ἔνθ' ἄνωτέρω, σελ. 418 κ. ἑ.).

δοσκοπίας ἠθέλησε νὰ ἐγκαταλίπη ταύτην καὶ νὰ συζευχθῆ τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως τῆς Βουλγαρίας Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου, ἡ βασίλισσα Ἐλένη ἐμφανίζεται κατ' ἐξοχὴν ὀρθῶσα ὑπὲρ τοῦ συνοικεσίου τούτου¹⁾. Καὶ βραδύτερον (1360) ὑπὲρ τοῦ γάμου τοῦ νιοῦ αὐτῆς Οὐρεση μετὰ τῆς Ἄννης, θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου, ἐλέγχεται ὀρθῶσα καὶ μεσαζούσα ἡ βασίλισσα Ἐλένη, αἰτε ἐπιθυμοῦσα νὰνανεώσῃ τὴν συγγένειαν τῆς Σερβικῆς δυναστείας πρὸς ἐκείνην τῆς Βουλγαρίας, καθ' ὅσον ἐτέρα κόρη τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου τούτου ἦτο θυγάτηρ τοῦ διαδόχου τοῦ Βουλγαρικῦ θρόνου, τοῦ τζάρου Ἰωάννου Sracimir²⁾. Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1357 ἡ βασίλισσα Ἐλένη μετέχει κοινῆς τῶν Σέρβων συνόδου συγκροτηθείσης ἐν Σκοπίοις³⁾. Τέλος ἡ βασίλισσα αὕτη γίνεται μοναχὴ, μετονομασθεῖσα Ἐλισάβετ⁴⁾. Πότε ἀκριβῶς ἀνέλαβε τὸ μοναχικὸν τριβάνιον εἶναι ἀγνωστον. Ἡ ἀρχαιοτάτη μνεία αὐτῆς ὡς μοναχῆς εἶναι ἐν ἔτει ,ΓΩΞΗ' (= 1359/60)⁵⁾. Πλὴν καὶ ὑπὸ τὸ ῥάσον, ὡς μοναχὴ Εὐγενία, ἡ βασίλισσα Ἐλένη οὔτε τῆς ἀρχῆς παρητηθῆ οὔτε τῆς ἀναμίξεως εἰς τὰ πολιτικὰ ἀπέσχε, ἀλλ' ἐξηκολούθει διατρέβουσα ἀνεξάρτητος ἐν Σέρβιαις, περιστοιχιζομένη ὑπὸ αὐτῆς Σέρβων καὶ Ἑλλήνων, εὐγενῶν καὶ ὀφικιαλλίων⁶⁾. Οὕτω ἐν γράμματι τοῦ ἐκκλησιαστικῦ δικαστηρίου Σέρβῶν, ὑπὸ χρονολογίαν 1360 μηνὶ Νοεμβρίου, ἀναγινώσκει τις „ἐξελέγημεν ἡμεῖς οἱ τε οἰκείοι τῆ κραταιᾶ καὶ ἀγία ἡμῶν κυρία καὶ δεσποίνη ὁ τε μέγας παπίας Δούκας ὁ Νεστόγγος, Κομνηνὸς ὁ Εὐδαιμονοῖωάννης...“ κλ. ἐπὶ δὲ τοῦ νότου τοῦ αὐτοῦ γράμματος ὑπογράφονται λόγῳ ἀσφαλείας περὶ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ „† ὁ δοῦλος τῆς κραταιᾶς καὶ ἀγίας ἡμῶν κυρίας καὶ δεσποίνης Δούκας ὁ Νεστόγγος ὁ μέγας παπίας“ καὶ „† ὁ δοῦλος τῆς κραταιᾶς καὶ ἀγίας ἡμῶν κυρίας καὶ δεσποίνης κεφαλῆ⁷⁾ Σεργῶν Κομνηνὸς ὁ Εὐδαιμονοῖωάννης“⁸⁾. κυρία καὶ δέσποινα τοῦ γράμματος τούτου εἶναι ἡ βασίλισσα Ἐλένη, ἡ ἐν μοναχαῖς πλέον Ἐλισάβετ μετονομασμένη. Αὕτη, διαρκούντος τοῦ 1364, ἐδέξατο πρεσβείαν ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννου Παλαιολόγου Α', προτείνοντος συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς Σέρβους καὶ κοινὴν μετ' αὐτῶν ἐνέργειαν κατὰ τῶν ὁσημέραι ὀγκουμένων Τούρκων τῆς πρεσβείας ἡγεῖτο ὁ οἰκουμενικὸς πα-

1) Ἀπόθι, σελ. 317. — Πρβλ. Jireček, ἔνθ' ἄνωτέρω, σελ. 416.

2) Πρβλ. Jireček, ἔνθ' ἄνωτέρω, σελ. 414.

3) Ἀπόθι, σελ. 417.

4) Τὸ μοναχικὸν ὄνομα τοῦτο Ἐλισάβετ τῆς βασιλείσης Ἐλένης ὑπενημιχθεῖ ἡμῖν τὴν κόρην τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας Φριδερίκου τοῦ Ὁραίου Ἐλισάβετ (γεννηθεῖσαν τῷ 1317, † 23 Ὀκτωβρίου 1336), ἣν ὁ Στέφανος Δουσάν περὶ τὸ ἔτος 1335, εἰς διαφορὰς εὐρισκόμενος — καθ' ἃ φαίνεται — πρὸς τὴν βασίλισσαν Ἐλένην, διεπραγματεύετο νὰ νυμφευθῆ. — Πρβλ. Jireček, ἔνθ' ἄνωτέρω, σελ. 375 κ. ἔ.

5) Πρβλ. Jireček, ἔνθ' ἄνωτέρω, σ. 414.

6) Jireček, ἔνθ' ἄνωτέρω, σελ. 426.

7) Περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως ἰδὲ Κ. Ε. Zachariae von Lingenthal, Geschichte des griechisch-römischen Rechts. Β' Ἔκδοσις. Ἐν Βερολίῳ 1877, σελ. 361. Γ' Ἔκδοσις. Ἐν Βερολίῳ 1892, σελ. 387 κ. ἔ.

8) L. Petit-B. Korablev, Actes de Chilandari (ἰδὲ ἄνωτέρω), σελ. 307 κ. ἔ., ἀριθ. 146.

τριάρχης Κάλλιστος, ὅστις ἐγένετο δεκτὸς ἐν Σέρβιαις μετὰ τιμῶν ὑπὸ τῆς βασιλείας μοναχῆς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ἀρχόντων, πλὴν καταβληθεὶς ἐκεῖ ὑπὸ νοσήματος — τὸν Θυρῆλλον ὅτι ἐδηλητηριάσθη ἀποκρούει τὸ ἱστορικὸν τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ — ἀπέθανε καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐτάφη ἐν τῇ μητροπόλει Σερβῶν ὑπὸ τῆς βασιλείας Ἑλένης, ἀρηθείσης νὰ παράσχη τὸν νεκρὸν τοῦ πατριάρχου εἰς τοὺς ζητήσαντας αὐτὸν πρὸς ταφήν Ἀθωνίτας μοναχοῦς¹⁾). Βραδύτερον ἀπαντᾷ ἡ βασίλισσα Ἑλένη ἐν γράμματι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου Σερβῶν, ὑπὸ χρονολογίαν μηνὶ αὐγούστου, Ἰνδικτιῶνος γ', τοῦ ἔτους ςΩΟΓ' (= 1365), ἀφορῶντι εἰς τὰ δίκαια τῆς Ἀγιορειτικῆς μονῆς τοῦ Ἐσφιγμένου²⁾: ἐν τούτῳ τῷ γράμματι δὲν ἀναφέρεται ὀνομαστικῶς ἡ βασίλισσα Ἑλένη, ἀλλ' ἀπλῶς μνημονεύεται ὑπὸ τὰς ἐκφράσεις *κραταιά καὶ ἄγλα κυρία καὶ δέσποινα καὶ κατονομάζονται διάφοροι οἰκεῖοι καὶ ὀφικιάλλιοι αὐτῆς, ἐξ ὧν τινὲς ὑποσημειοῦνται καὶ ἐν τέλει τοῦ γράμματος δι' οἰκιοχειρῶν ὑπογραφῶν εἴτε σλαβιστικῶς εἴτε ἑλληνιστικῶς ἐκ τῶν ὑπογραφῶν τούτων μνημονευτέα καὶ ἐνταῦθα ἡ λέγουσα „Ο Κεφαλάς Ραδοσθλάβος“* (ὅστις ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ γράμματος ὀνομάζεται *Τορνίκης Ροδοσθλάβος καὶ γαμβρὸς τῆς βασιλείας Ἑλένης*) καὶ ἡ λέγουσα: „*Ο δοῦλος καὶ ἐξάδελφος τῆς κραταιᾶς καὶ ἄγλας ἡμῶν δεσποίνης Ἀλέξιος ὁ Ἀσάν*“³⁾). Καὶ τι ἄλλο δείκνυται ἐκ

1) Ἰωάννης Καντακουζηνός. Ἐκδ. Βόννης. Τόμ. Γ', σελ. 360—2. — Πρὸς καὶ Jireček, ἐνθ' ἄνωτέρω, σελ. 427. — Περὶ σχετικῆς συγχύσεως ὡς πρὸς τὴν ταφήν τοῦ πατριάρχου Καλλίστου ἐν τοῖς „Πατριαρχικοῖς Πίναξι“ τοῦ Μ. Γεδεῶν (σελ. 429) ἰδὲ τὰ γεγραμμένα ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμείως ἐν *Vizantijskij Vremennik*, τόμ. Α' (1894), σελ. 676, ἐν ὑποσημ. — Ὁ πατριάρχης Κάλλιστος εἶνα συγγραφεὺς ἐνδιαφερόντος κειμένου, ἦτοι τοῦ βίου *Γρηγορίου τοῦ Συναΐτου*, ὃν ἐξέδωκεν ὁ Ν. Помяловскій, Жизнь иже во святыхъ отца нашего Григорія Синапта. Ἐν Πετροπόλει 1894. (Ἀποτελεῖ τὸ XXXV часть τῶν Записки τῆς Ἱστορικῆς καὶ Φιλολογικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Πετροπόλεως). Περὶ τούτου καὶ ἄλλων τινῶν ἔργων τοῦ πατριάρχου Καλλίστου ἰδὲ Ehrhard ἐν K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*. Ἐκδ. Β'. Ἐν Μονάχῳ 1897, σελ. 101, 157, 158, 174, 175, 205. — Πρὸς τὴν πρεσβείαν τοῦ πατριάρχου Καλλίστου πρὸς τὴν βασίλισσαν Ἑλένην καὶ ἐν μοναχῆς Ἑλισάβετ δύναται νὰ συσχετισθῇ καὶ χωρίον τι πράξεως συνοδικῆς ἐπὶ τῇ μεταθέσει τῇ ἀπὸ Πολυστύλου εἰς Χριστούπολιν (τοῦ ἔτους 1365) καὶ τι χωρίον τῆς Ἐξομολογήσεως μοναχοῦ Παύλου τοῦ Τάγαρη ἐν Miklosich-Müller, *Acta et Diplomata*. Τόμ. Α'. Ἐν Βιέννῃ 1860, σελ. 475 κ. ἔ. Τόμ. Β'. Ἐν Βιέννῃ 1862, σελ. 226 κ. ἔ.

2) Actes de l'Athos. III. Actes d'Espigmenou publiés par L. Petit et W. Regel. (Παράρτημα ἐπ' ἀριθ. 1 τοῦ IB' τόμου τοῦ *Vizantijskij Vremennik*). Ἐν Πετροπόλει 1906, σελ. 37 κ. ἔ., ἀριθ. XVIII.

3) Περὶ τοῦ Ραδοσθλάβου καὶ τοῦ Ἀλέξιου Ἀσάν τούτου ἰδὲ τὰ σημειωθέντα ὑπὸ Jireček ἐνθ' ἄνωτέρω, σ. 426—7, 432, 439. — Ὁ Jireček ταυτίζει, κατ' ἐμὲ οὐχὶ μετὰ πολλῆς πιθανότητος, τὸν Ἀλέξιον Ἀσάν τοῦ ἑγγράφου τούτου πρὸς τὸν Ἀλέξιον Ἀσάν, ὅστις διὰ χρυσοβούλλου τοῦ ἀτοκράτορος Ἰωάννου ἔλαβε κατὰ τὸ ἔτος 1356 τὴν κατοχὴν τῆς Θάσου, Χριστοπόλεως (Καβάλλας) καὶ ἄλλων τινῶν πλησίον κάστρων. Πρὸςθεε εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ Jireček σημειωθέντα περὶ τῶν ἀδελφῶν τούτων Ἀσάν, ὅτι ἐνδιαφερούσας περὶ αὐτῶν εἰδήσεις παρέχουσι τὰ ἑγγράφα τῆς Ἀγιορειτικῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, ἧς μέχρι

τοῦ προειρημένου γράμματος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου Σέρβων, ἡ περὶ τὴν ἀπονομὴν τοῦ δικαίου φιλοκρήσις τῆς βασιλίσσης Ἑλένης καὶ ἐν μοναχαῖς Ἐλισάβετ καὶ ἡ περὶ τὴν καταδιωξίν καὶ τιμωρίαν ἀναιδοῦς πλαστογράφου ἐτοιμότης αὐτῆς. Ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς μονῆς Ἐσφιγμένου καὶ δλόκληρον πρόσταγμα τῆς βασιλίσσης Ἑλένης διεσώθη μεχρ' ἡμῶν, οὗ τὸ κείμενον λέγει:

„Ἐπεὶ ἐζήτησαν τὴν βασιλείαν μου οἱ τιμωτάτοι μοναχοὶ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἁθῶ διακειμένης τῆς ἐπικεκλημένης τοῦ σωτήρος Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ τοῦ Ἐσφιγμένου, ἵνα ἀναδέξομαι αὐτὴν καὶ παντοίως διάκεινται τῆς ἀναδοχῆς καὶ εὐεργεσίας τῆς βασιλείας μου, τὴν παράκλησιν αὐτῶν προσδεξαμένη ἀνατίθη μοι [γρ.: ἀνατίθημι] πάντα τὰ κτητορικὰ δίκαια τῆς τοιαύτης σεβασμίας μονῆς εἰς τὸν ὑψηλότατον καὶ εὐσεβέστατον υἱόν μου κράλην τὸν Οὕρεσι. Ἐτάχθησαν δὲ καὶ παρὰ τῆς βασιλείας μου, ἵνα δίδονται κατ' ἔτος ὑπέρπυρα βενετικά πεντακόσια ἀναμφιβόλως πάντοι [γρ. πάντη] καὶ ἀδιασειστως χάριν ψυχικῆς σωτηρίας αὐτοῦ· διὰ τοῦτο ἐγεγόνει καὶ τὸ παρὸν πρόσταγμα τῆς βασιλείας μου καὶ ἐπεδόθη τῇ δηλωθείσῃ τοιαύτῃ σεβασμιά μονῇ δι' ἀσφάλειαν“¹⁾.

Οὐδεμίαν χρονολογίαν καὶ ὑπογραφήν φέρει τὸ γράμμα. Οἱ ἐκδόται αὐτοῦ L. Petit καὶ W. Regel χαρακτηρίζουσιν αὐτὸ ὡς „Πρόσταγμα d'un roi de Serbie“, πλὴν προφανῶς δεῖον νάποδοθῆ εἰς τὴν περὶ ἧς λόγος βασιλίσσαν Ἑλένην, εἰ καὶ ἡ αὐθεντικότης τοῦ γράμματος καὶ ἡ καθ' ὄλου γνησιότης φαίνεται λίαν ὑποπτος.

Παρέμεινε δ' ὁμοῦς οὐχὶ μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτῆς ἐν Σέρβιαις ἡ βασίλισσα Ἑλένη. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1365 ἡ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου

σήμερον τιμῶνται ὡς κητόρες οἱ ἀδελφοὶ Ἀλέξιος καὶ Ἰωάννης Ἀσάν. (Ἰδὲ Actes de l'athos. II. Actes du Pantokrator publiés par... Louis Petit. Παράρτημα ὑπ' ἀριθ. 2 τοῦ I' τόμου τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν. Ἐν Πετρούπολει 1903, σελ. VI κ. ἑ. τῶν προλεγόμενων, ἔνθα διεξοδικῶς περὶ τῶν ἀδελφῶν Ἀλεξίου καὶ Ἰωάννου Ἀσάν· ἐκ τῶν ἐγγράφων ἰδὲ πρὸ παντὸς τὰ ὑπ' ἀριθ. II, III, IV, V, VI, VII). Ἐν ἐνὶ τῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς ταύτης (σελ. 8 κ. ἑ., ἀριθ. V) ὑπογράφεται ἡ σύζυγος τοῦ Ἰωάννου Ἀσάν ὡδε: „ἡ δούλη καὶ ἐξαδέλφη τῆς κραταιᾶς καὶ ἀγίας ἡμῶν κυρίας καὶ δεσποίνης Ἄννα Ἀσανίνα Κορδοστεφανίνα“· τὸ ἔγγραφο εἶναι ἀχρονίστου, ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 1374. Ἡ συγγένεια τῆς συζύγου τοῦ Ἰωάννου Ἀσάν δὲν ἀναφέρεται βεβαίως εἰς τὴν ἡμετέραν βασίλισσαν Ἑλένην τῶν Σέρβων, ἀλλὰ πρὸς βασίλισσαν τοῦ Βυζαντίου καὶ δὴ τὴν σύζυγον τοῦ Ἰωάννου Α' τοῦ Παλαιολόγου (ἰδὲ καὶ σελ. 3, ἀριθ. II). Ἐκ τῆς διαθήκης τοῦ Ἰωάννου Ἀσάν, ἀχρονίστου μὲν, ἀλλὰ πάντως τοῦ 1384, ἐξάγεται, ὅτι ὁ Ἀλέξιος Ἀσάν εἶχεν ἀποβῶσει ἤδη πρὸ τοῦ ἔτους τούτου 1384 (ἰδὲ σελ. 10 κ. ἑ., ἀριθ. VI). Ἐπίσης περὶ τῶν ἀυταδέλφων Ἀλεξίου καὶ Ἰωάννου Ἀσανήδων εἰδήσεις παρέχουσι τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἐσφιγμένου (Ἐκδόσεις Petit-Regel — ἰδὲ ἀνωτέρω σελ. 310 — σελ. 42 κ. ἑ. ἀριθ. XXI) καὶ τὰ ἔγγραφα μονῆς Ζωγράφου (Ἐκδόσεις Regel, Kurtz, Korablev — ἰδὲ ἀνωτέρω σελ. 305 ὑποσημ. 2 — σελ. 94 κ. ἑ., ἀριθ. XL, σελ. 106 κ. ἑ. ἀριθ. XLVII, σελ. 112 κ. ἑ., ἀριθ. XLIX). Ἰδὲ καὶ Miklosich, Slavische Bibliothek. Τόμ. Α', σ. 165.

1) L. Petit-W. Regel, Actes d'Esphigmenou, σελ. 41 κ. ἑ. ἀριθ. XX.

ἔτους αἱ Σέρβαι κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ δεσπότη τοῦ τῆς Σερβίας Ἰωάννου Uglješa (ἑλληνιστὶ Οὐγκλέσης¹), Οὐγκλέσης²), Οὐγκλέσης³), Οὐγκλέσις⁴), ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Σερβίας Vlkasin (τοῦ Βεληκασίνου κατὰ τινα ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν⁵), καὶ ἡ βασίλισσα Ἑλένη ἡγαγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν Μακεδονικὴν ταύτην πόλιν καὶ νὰ τραπῇ πρὸς τὰ βόρεια⁶). Γράμμα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου Σεράων ὑπὸ χρονολογίαν 1366 [= 1366], μὲν Ὀκτωβρίῳ, δὲν μνημονεῦει πλέον οἰκίους τῆς δεσποίνης καὶ κυρίας, ἤτοι τῆς βασιλίσσης Ἑλένης, ὡς τὸ προμνημονευθὲν ἐκεῖνο γράμμα τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου τὸ ἐκδοθὲν μὲν Ἀυγούστῳ 1365, ἀλλὰ μνημονεῦει ἤτοι πρὸς πανευτυχέστατον αὐθέντην καὶ δεσπότην, ἤτοι τὸν Ἰωάννην Uglješa καὶ ὀφικιαλλίους αὐτοῦ κατ' ὄνομα⁷). Παρέμειναν δὲ αἱ Σέρβαι ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Uglješa μέχρι τοῦ θανάτου τούτου κατὰ τὴν παρὰ τὸ Černomên (Τζερνομιάνον κατὰ τὸ ἱστορικὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ⁸) μάχην, συμβάσαν τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1371 ἡμέρᾳ Παρασκευῇ· μετὰ ταῦτα αἱ Σέρβαι καὶ ἡ περιουκίς περιήλθον καὶ πάλιν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ σχετικὸν χρονολογικὸν σημείωμα ἀναγνωσόμενον ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 21 κώδικι τοῦ Ἀθωνικοῦ Πρωτάτου λέγει: „ἔτει 1371 Ἰνδικτιῶνος ι' μὲν Νοεμβρίῳ [= 1371] εἰσηλθεν ὁ εὐτυχέστατος Δεσπότης εἰς τὰς Ἐρας [= Σέρρας], ἐπαράλαβεν εὐδοκοῦντος Θεοῦ τὴν αὐθεντεῖαν ☉ [= ἡλίου] κύκλοι κ' καὶ ☾ [= σε-

1) W. Regel, E. Kurtz, B. Korablev, Actes de Zographou, σελ. 101, (ἀριθ. XX), στίχ. 123.

2) Ἀντόφι, σελ. 102 (ἀριθ. XLIV), στίχ. 23.

3) Miklosich-Müller, Acta et Diplomata. Τόμ. Α', σελ. 553, 558, 559, 564, 571.

4) Petit-Korablev, Actes de Chilandar, σελ. 313, ἀριθ. 149, σελ. 323 ἡ γενικῇ: Οὐγκλέσις.

5) Ἡ ἑλληνικὴ αὕτη ἐπιγραφὴ προέρχεται ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου ἐπὶ τοῦ νησιδίου τοῦ Μάλι Γκράτ ἐν τῇ ἡμῶν τῆς Πρέσπας. Προχείρως ἡ ἐπιγραφὴ παρὰ Π. Η. Милюковъ, ἐν τῷ Bulletin de l'Institut archéologique russe de Constantinople, τόμ. Δ' (1899), τευχ. Α', σελ. 69: „... αὐθέντην ἐβροτο... κραλήου τῆ Βεληκασίνου...“ — Ο. Η. Ивановъ ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 222, ἀριθ. 35, ἀναγνώσκει: „... αὐθέντην ἐβροτο... κραλήου τῆ Βεληκασίνου...“ — Прел. Jireček, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 433.

6) Прел. Jireček, ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 430 κ. ε., 432. — Ἐν σελ. 431, ὑπόσημ. 1 πρὸςθες εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ Jireček λεγόμενα ἐν σχέσει πρὸς τοὺς τίτλους τοῦ Ἰωάννου Uglješa, ὅτι καὶ ἐν χρυσοβούλλῳ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ὑπὲρ τῆς μονῆς τοῦ Χιλανταρίου, τοῦ ἔτους 1365, κεῖται: „εὐτυχέστατος δεσπότης τῆς Σερβίας κύρ Ἰωάννης ὁ Οὐγκλέσις“ — (Petit-Korablev, Actes de Chilandar, σελ. 313 κ. ε., ἀριθ. 149). Καὶ ἐν γράμματι τῆς Ἀθωνικῆς συνάξεως, τοῦ ἔτους 1370, κεῖται „ὀρισμῶ τοῦ πανευτυχέστατου αὐθέντου καὶ ἡμῶν κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Οὐγκλέσις“ (Petit-Korablev, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 323, ἀριθ. 153).

7) Petit-Korablev, Actes de Chilandar, σελ. 316 κ. ε., ἀριθ. 151.

8) Ἐκδοαὶς Βόννης. Τόμ. Α' σελ. 191, 208, 325. Β' 186, 526, 529, 557. Γ' 243—4, 246.

λήνης] β¹), όπου κατὰ τὴν εὐφῶ τοῦ Jireček²⁾ διάγνωσιν δεσπότης ἐνοητέος ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος, τότε μὲν διοικητὴς Θεσσαλονίκης, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (1391—1425)³⁾. Ὅπως δὴποτε ἡ βασίλισσα Ἑλένη ἤτο διὰ παντὸς μακρὰν πλέον τῶν Σερβῶν, ἐν Σερβίᾳ, ἀτυχήσασα νὰ ἐπιζήσῃ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, τοῦ κράλη Οὐρέση, τελευτήσαντος ἐν ἡλικίᾳ μόλις 35 ἐτῶν τῇ 4 Δεκεμβρίου 1371⁴⁾. Πότε αὐτὴ ἀπέθανεν ἀγνωστῶν. Ἡ ἀνάμνησις ταύτης, καίπερ ἀμυδρά, ἐπιζεῖ μέχρι σήμερον ἐν Σέρβιαις. Ἐν τῇ οὐχὶ μακρὰν αὐτῶν μονῇ τοῦ Προδρόμου, ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Μενοικέως, δεικνύονται παλαιὸς διώροφος πύργος, κάστρον ὡς ὑπὸ τῶν μοναχῶν λέγεται, μετεσκευασμένος τανῦν εἰς βιβλιοθήκην, „ἐν ᾧ κατὰ τὴν παράδοσιν κατέκρηεν ἡ Ἑλένη γυνὴ τοῦ Στεφάνου κράλη Σερβίας, κτίσασα ἐπὶ τῆς δευτέρας ὀροφῆς καὶ (νῦν μὴ σφισόμενον) ναΐδιον“. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἔσωνάρθῳ, ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου, τοῦ καθολικοῦ ναοῦ τῆς αὐτῆς μονῆς διακρίνει τις τὴν τοιχογραφίαν τῆς περὶ ἧς ὁ

1) Κατ' ἀντίγραφον τοῦ Ἀγιορείτου Πατρὸς Χρυσοστόμου τοῦ Λαυριώτου ἐξεδόθη τὸ πρῶτον τὸ σημεῖωμα τοῦτο ὑπὸ Π. Ν. Παπαγεωργίου ἐν Byzantinische Zeitschrift, τόμ. Γ' (1894), σελ. 316, ὑπόσημ. 2. — Πρβλ. Jireček, ἔνθ' ἀνωτέρω σελ. 439.

2) Jireček, ἔνθ' ἀνωτέρω, 439.

3) Ὁ Jireček, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 439 σημειοῖ „Das Jahr der türkischen Eroberung dieser Stadt [= Σερβῶν] ist nicht bekannt; die älteste noch bestehende Moschee hat eine Inschrift von 1385“. Πρὸς ταῦτα παρατηρῶ, ὅτι ἡ ἀναφερομένη ἐπιγραφή τοῦ τουρκικοῦ τζαμίου, οὐχὶ σύγχρονος πρὸς τὰ γεγονότα οὕσα, ἀλλ' ἐκ μεταγενεστέρης μεταγραφῆς προερχομένη (πρβλ. Π. Ν. Παπαγεωργίου, ἔνθ' ἀνωτέρω σελ. 292) δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ κατὰ πάντα ἀξίπιστος. Ἄλλ' ὅπως δὴποτε ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσις τῶν Σερβῶν ἐγένετο τῇ 19 Σεπτεμβρίου 1383. Τοῦτο μαρτυρεῖται ῥητῶς ὑπὸ τριῶν χρονογραφικῶν σημειωμάτων, ἅτινα καθιστῶνται μάλλον ἀξιόπιστα διὰ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὰ κείμενα ἐν Πατριαρχικῷ γράμματι τοῦ ἔτους 1387 (Miklosich-Müller, Acta et Diplomata. Τόμ. Α', σελ. 77—79) καὶ ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Ἰσιδώρου Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν μητροπολίτην Σερβῶν Ματθαῖον Φακρῶσιν, περὶ οὗ Ματθαίου πραγματεύεται καὶ τὸ προμνημονευθὲν Πατριαρχικὸν γράμμα τοῦ ἔτους 1387. (Σπ. Π. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνημῶν. Τόμ. Θ' (1912), σελ. 403, 407). Δὲν ἐπῆρξε δὲ ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1383 κατάληψις τῶν Σερβῶν βραχεῖα καὶ προσωρινῇ ὡς διατυπῶσται ὁ Σ. Π. Λάμπρος (ἔνθ' ἀνωτέρω σελ. 403), ἀλλὰ διαρκῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἔκποτε. — Ὅτι δὲ αἱ Σέρβοι ἐν ἔτει 1387, μηνὶ Μαΐῳ, κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐξάγεται ἐκ γράμματος τῆς μονῆς Ἐσφιγμένου, γράμματος ἀπολυθέντος ὑπὸ τοῦ λογοθέτου Σερβῶν Μανουὴλ Ξενοφάντος καὶ ἐν ᾧ ἀναγινώσκονται: „σὺν τῷ ἀνδρικωτάτῳ ἀνθέντῃ καὶ ἀδελφῷ μου κῦρ τῷ Μπραϊμῇ τοῦ τὰ δίκαια τοῦ κεφαλατηκίου [= βεβαίως Σερβῶν] κατέχοντος“ (L. Petit-W. Regel, Actes d'Esphigmenou σελ. 42 κ. ἔ., ἀριθ. XXI). Ἀσφαλεστέρα εἶναι ἡ μαρτυρία γράμματος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου Σερβῶν, ὅτι ἡ πόλις αὕτη κατεῖχτο τῷ 1388, μηνὶ Μαΐῳ, ὑπὸ τῶν Τούρκων· τὸ γράμμα τοῦτο συνετάχθη — καθ' ἃ τὸ κείμενον αὐτοῦ λέγει — παρόντος „καὶ τοῦ ἐγγενεστάτου καὶ ἀνδρικωτάτου σουΰπασση καὶ κεφαλῆς ἡμῶν τοῦ κῦρ Κουτλούπεη διαὶ τοποτηρητοῦ [= διατοποτηρητοῦ] ὄντος τοῦ Χετῆρπασα“ (L. Petit-Korablev, Actes de Chilandar, σελ. 335 κ. ἔ., ἀριθ. 158).

4) Jireček, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 440, 442.

λόγος βασιλίσσης Ἑλένης, πρισταμένης ὡς ἀγίας μεταξὺ καὶ ἄλλων ζωγραφιδῶν, ἦτοι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐπισκόπου Ζιχγῶν, τοῦ Ἁγίου Στεφάνου βασιλέως αὐτοκράτορος τῆς Σερβίας (τοῦ συζύγου τῆς βασιλίσσης Ἑλένης), τοῦ ἁγίου Μιχαήλ υἱοῦ Στεφάνου¹).

Τοιαύτη κατὰ τὰς πηγὰς καὶ τὰς παραδόσεις ἡ ἀγούστα Ἑλένη τοῦ Σερβδαϊκοῦ πύργου, ἦτις δέον νὰ διακρίνηται τῆς ὁμωνύμου (σερβιστὶ Alëna) συζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Σερβίας Vlkasin (1366—71) καὶ τῆς Ἑλένης, συζύγου τοῦ υἱοῦ τοῦ Vlkasin, τοῦ ἐν Πριλάπῳ ἐδρευόντος βασιλέως Μάρκου († 1394)²), καὶ δύο ἐτέρων ὁμωνύμων βασιλισσῶν τῆς Σερβίας, ἀμφοτέρων περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου τὸ μαναχικὸν σχῆμα ἠμφιεσμένων, ἦτοι ἐξ ἑνὸς τῆς Ἑλένης εἴτε Μηλίτσας, τῆς συζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Σερβίας Λαζάρου (Grbljanović) τοῦ πεσόντος ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κοσουφοπέδιου (15—17 Ἰουνίου 1389), ἦτις ὡς μοναχὴ μετωνομάσθη Εὐγενία καὶ ἀπέθανε τῷ 1405³), καὶ ἐξ ἐτέρου τῆς Ἑλένης, τῆς συζύγου τοῦ δεσπότου τῆς Σερβίας Λαζάρου († 1458), ἦτις ὑπὸ τὸ μαναχικὸν σχῆμα μετωνομάσθη Ὑπομονὴ καὶ ἀπέθανε τῇ 10 Νοεμβρίου τοῦ 1474⁴). Ἐθεώρησα ἐπιβεβλημένον νὰ τονίσω τὰ περὶ τῆς διακρίσεως ταύτης, καθ' ὅσον αἱ παραδόσεις καὶ δὴ τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁθῶ πολλὰκις λίαν συγκεχυμένως ἀναφέρουσι τὰς Ἑλένας ταύτας τῶν βασιλείων οἴκων τῆς Σερβίας.

Ἦδη ἐπιτραπήτω μοι νὰ ἐξετάσω τίς ὁ Ὁρέσης, ὃν μνημονεύει καὶ δὴ ὡς κτίστην ἢ ἔμμετρος ἐπιγραφὴ τοῦ Σερβδαϊκοῦ πύργου. Σχετικῶς πρὸς αὐτὸν ἐσημείωσεν ἤδη ὁ κ. Ἁθαν. Παπαδόπουλος Κεραμεύς: „... τῷ... Ὁρέστης ὁ τοῦ στίχου ποιητῆς ἐξελλήγησεν, ὡς εἰκάζω, τὸ Οὐρέσιος ἢ Οὐρέσης ὄνομα· οὗτος δὲ ὁ Οὐρέσης υἱὸς ἦν Στεφάνου κράλη τῆς Σερβίας καὶ Ῥωμανίας⁵)“ κατὰ ταῦτα ὁ κ. Α. Παπαδόπουλος Κεραμεύς ταυτίζει τὸν Ὁρέστην τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν πρὸς τὸν Урош, τὸν υἱὸν τῆς βασιλίσσης Ἑλένης, τὸν τζάρον τῆς Σερβίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1355 τελευτῶντος μέχρι τῆς 4 Δεκεμβρίου 1371. Πλὴν ὁ τοιοῦτος ταυτισμὸς κατ' ἐμὲ εἶναι τελείως ἀπίθανος καὶ ὁ Ὁρέστης, ὃν ἡ ἐπιγραφὴ λέγει, ταῦτιστέος ἀσφαλῶς πρὸς γνωστὸν πρόσωπον τῆς ἐν Σέρβιαις αὐλῆς τῆς βασιλίσσης Ἑλένης καὶ ἔπειτα

1) Π. Ν. Παπαγεωργίου ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 236 κ. ἐ., 309, 311, 313.

2) Jireček, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 430. — Πρβλ. καὶ Byzantinische Zeitschrift τόμ. KB' (1913), σελ. 228—229.

3) Πρβλ. Νικ. Α. Βέη, Über einen Kodex der serbischen Königin Milica oder Helena, als Nonne Eugenia genannt, in den Meteoren. Ἐν τῷ Archiv für slavische Philologie, τόμ. ΑΔ' (1912), σελ. 298—304. — Περὶ τῆς χρονολογίας τοῦ θανάτου τῆς Μηλίτσας - Ἑλένης καὶ ἐν μοναχαῖς Εὐγενίας ταύτης, θυγατρὸς τοῦ κνέζη Vratko, ἰδὲ καὶ τὸ χρονικὸν τὸ ἐκδοθὲν ὑπὸ Joan Bogdan, Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichte. Ἐν τῷ Archiv für slavische Philologie, τόμ. ΙΓ' (1891), σελ. 521.

4) Πρβλ. Νικ. Α. Βέη, ἐνθ' ἀν. σελ. 304, ὅπου παρέχω δὴλωσιν τῆς πηγῆς περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἀπέθανεν ἡ βασίλισσα Ἑλένη - Ὑπομονή. — Πρβλ. ἐξ ἄλλου καὶ τὸ Χρονικὸν τοῦ Γ. Φρατζῆ, ἔκδοσις Βόννης, σελ. 450, ἐνθα ἀναγράφεται ἡ 7 Νοεμβρίου 1473 ὡς ἡμέρα τῆς τελευτῆς τῆς βασιλίσσης ταύτης.

5) Vizantijskij Vremmenik, τόμ. Α', 1894, σελ. 675.

τοῦ Ἰωάννου Uglješa. Ἐν γράμματι, προμνημονευθέντι ἤδη¹⁾, σχετικῶς πρὸς τὰ δίκαια τῆς Ἀγιορειτικῆς μονῆς Ἐσφριγμένου, ὅπερ ἀπέλυσε μὴνὶ Ἀγούστῳ τοῦ 1365 τὸ ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον Σερόδων, γίνεται μνεία ὡς παρισταμένων „τῶν εὐγενεστάτων καὶ καθολικῶν κριτῶν, τοῦ τε κυροῦ Ὁρέστου τοῦ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ καὶ κυροῦ Δημητρίου Κομνηνοῦ τοῦ Εὐδαιμονοϊωάννου“ καὶ ἐν τέλει τοῦ γράμματος μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπογραφῶν ἀναγινώσκωμεν: „Ὁ δοῦλος τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας ἡμῶν κυρίας καὶ δεσποίνης [= τῆς βασιλίσσης Ἐλένης] καθολικὸς κριτῆς Ὁρέστης ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ²⁾“. Ὀλίγους μῆρας μετὰ ταῦτα ἕτερον γράμμα, ἐπίσης προμνημονευθέν³⁾, ἀπολυθὲν μὴνὶ Ὀκτωβρίῳ τοῦ ἔτους 1366, ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου Σερόδων καὶ ὑπὲρ τῆς μονῆς Χιλιανταρίου, ἀναφέρει „τούς καθολικὸς κριτάς, τὸν ἐπὶ τοῦ κάστρου κῦριν Ὁρέστην καὶ τὸν κυρὸν Δημητρίον Κομνηνὸν τὸν Εὐδαιμονοϊωάννην“ ἐπὶ δὲ τοῦ νότου τοῦ αὐτοῦ γράμματος ὑπογράφει βεβαίων τὴν γνησιότητα αὐτοῦ: „† ὁ δοῦλος τοῦ ἁγίου μοι αἰθέντου τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότη [= τοῦ Ἰωάννου Uglješa / καθολικὸς κριτῆς, Ὁρέστης † ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ⁴⁾“. Οὗτος λοιπὸν εἶναι ὁ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἡμῶν κτίστης τοῦ Σερόδαϊκοῦ πύργου Ὁρέστης⁵⁾, ὃν βλέπομεν τιμημένον περὶ τὰ 1365— 1366 ἐν Σερόδαις διὰ τῶν ἀξιομάτων τοῦ καθολικοῦ κριτοῦ καὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ, ὅπερ ταῦτι-στέον πάλιν πρὸς τὸ τοῦ ἐπὶ τοῦ κάστρου, ὃ ἀξίωμα φέρει ὁ Ὁρέστης κατὰ τὸ κείμενον τοῦ δευτέρου τῶν προμνημονευθέντων ἐγγράφων. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀξίωμα τοῦ καθολικοῦ κριτοῦ ἰσοδυναμεῖ βεβαίως πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου κατασταθὲν τοῦ καθολικοῦ κριτοῦ τῶν Ῥωμαίων⁶⁾, ὅπερ διετήρησαν, ὡς τόσα ἄλλα βυζαντιὰ καθεστῶτα⁷⁾, καὶ οἱ Σέρβοι κατακτηταὶ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, παραλείποντες μόνον ἐν τῷ κατονομασμῷ τὴν λέξιν Ῥωμαίων καὶ ταύτην οὐχὶ πάντοτε, διότι π. χ. ὁ μητροπολίτης Δαρλῆς καὶ ἐπὶ Σερβοκρατίας ἐπιτιλοφορεῖτο καθολικὸς κριτῆς τῶν Ῥωμαίων⁸⁾. Τὸ δ' ἕτερον τῶν ἀξιομάτων, τὸ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ εἴτε ἐπὶ τοῦ κάστρου, ταῦτιστέον πρὸς τὸ συχνὰ παρὰ Βυζαντινοῖς μνημονευόμενον ἄλλως ἀξίωμα τοῦ καστορο-

1) Ἰδὲ ἀνωτέρω σ. 310.

2) L. Petit-W. Regel, Actes d'Esphigmenou, σελ. 38, στίχ. 40.

3) Ἰδὲ ἀνωτέρω σ. 312.

4) L. Petit-B. Korablev, Actes de Chilandar, σελ. 316 κ. ἔ.

5) Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ μόνη ὀρθὴ ἀνάγνωσις τῆς ἐπιγραφῆς: „... ὃν ἔκτισεν Ὁρέστης“ δύναται νὰ εἶναι, οὐχὶ δὲ „Ὁρέσης“, ὅπερ παρὰ τὸ Ὁρέστης εἶχε προτείνει ὁ κ. Π. Ν. Παπαγεωργίου (ἰδὲ ἀνωτέρω σ. 303).

6) Πρβλ. Zachariae von Lingenthal, ἐνθ' ἀνωτέρω, ἐκδ. Β' σελ. 359 κ. ἔ., ἐκδ. Γ' σελ. 385 κ. ἔ. (Πρβλ. καὶ τὸ περιοδικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κ/πόλεως, τόμ. Α' σελ. 214).

7) Πρβλ. Νίκον Α. Βέην ἐν Byzantinische Zeitschrift, τόμ. ΚΑ' (1912), σελ. 185.

8) Νίκον Α. Βέην, Σερβικὰ καὶ Βυζαντιὰ γράμματα Μετεώρου. Ἐν τῇ „Βυζαντιδί“, τόμ. Β' (1911—1912), σελ. 18 κ. ἔ. ἀριθ. 4 (ἰδὲ καὶ πίνακα Δ'), σελ. 95, ἀριθ. 22.

φύλακος. Ἐν γράμματι δὲ τοῦ ἔτους 1344, ἤτοι ὀλίγῳ πρὸ τῆς κατοχῆς τῶν Σερβῶν ὑπὸ τῶν Σέρβων, ὑπογράφεται μεταξὺ τῶν ἄλλων: „† ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν ἀνθέντου καὶ βασιλέως Λέων ὁ Ἀζανίτου καὶ καστροφύλαξ Σερρῶν¹⁾“. Τὸ αὐτὸ ἀξίωμα, καστροφύλαξ, μνημονεύεται π. χ. ἐν χρυσοβούλλῳ τοῦ Νικηφόρου Βοτανειάτου ἀπολυθέντι τῷ 1079 ὑπὲρ τῆς Νέας Μονῆς τῆς Χίου²⁾. Ἐκ τῶν αὐτῶν περίπου χρόνων προέρχεται σχετικὸν μνημεῖον, ἤτοι σφραγὶς φέρουσα τὴν ἑμμετρον ἐπιγραφὴν:

ΟΦΡΑΓ(ις) ΚΑΣΤΡΟΦΥΛΑΚΟῦ ΔΕΡΜΟΚΛΗΤΟΥ

ἣτις ἀνερέθη ἐν Ἐλευσίῳ καὶ ἴσως ἀναφέρεται εἰς καστροφύλακα τῆς αὐτῆς πόλεως³⁾. Μεταγενέστερον, τοῦ ΙΑ'—ΙΒ' αἰῶνος, φαίνεται μολυβδόβουλλον τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου Βερολίνου, φέρον ἐπὶ τῆς ἐτέρας ὄψεως τὴν ἐπιγραφὴν:

Κ(ύρι)Ε Β(οή)Θ(ει) ΘΕΟΧΑΡΙ(σ)Τ(φ) Α' ΣΠΛΘ(α)Ρ(ι)ω) ΕΠ(ι) Τ(σῷ) ΜΑΓΛΑΒ(του) Σ' [=καὶ] ΚΑΣΤΡΟΦ(ύ)ΛΑΚΙ ΤΩ ΑΝΤΙΟΧΙΤΙ⁴⁾.

Ἐν γράμματι δὲ τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ ἀναφέρεται περὶ τὸ ἔτος 1232 ἐν Θεσσαλονίκῃ καστροφύλαξ μετὰ τῶν τοῦ καστελλίου τζακόνων⁵⁾. ἐπίσης ἐν Κωακοῖς γράμμασι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἀναφέρεται καστροφύλαξ Πηλίου (τοῦ Κωακοῦ) καὶ Παρδοβούνου⁶⁾. ἐν ἐπιγραφῇ δὲ Θεσσαλονίκης τοῦ ἔτους 1341 (;) ἔχομεν μνείαν κα[ς]ροφύλακος Ἰω(άννου) Χαμαέτου⁷⁾. Τέλος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Σερβοκρατίας μνημονεύεται ἐν ἔτει 1392/3 ὁ καστροφύλαξ καὶ

1) Π. Ν. Παπαγεωργίου ἐν Byzantinische Zeitschrift, τόμ. ΙΓ' (1893), σ. 298 (πρβλ. καὶ σελ. 241).

2) Miklosich-Müller, Acta et Diplomata, τόμ. Ε', σελ. 9.

3) Lenormant, Recherches archéologiques à Eleusis. Ἐν Παρισίοις 1862, σελ. 387, ἔνθα τὸ ἐπίωνμον ἀναγινώσκεται: ΔΕΡΜΟΚΛΗΤΟΥ, ὡς καὶ παρὰ Schlumberger, Sigillographie de l'empire byzantin. Ἐν Παρισίοις 1884, σελ. 327 καὶ 171. Ἡ ὀρθὴ ἀποκατάστασις τοῦ ἐπίωνμον τὸ πρῶτον παρὰ Σπ. Π. Ἀμόπρωφ, Collection de romans Grecs. Paris 1880 σελ. XLVI κ. ἐ. — Πρβλ. Κ. Μ. Κωνσταντόπουλον ἐν Journal d'archéologie numismatique, τόμ. Η' (1905), σελ. 318. — Ἀ. Ζολώτα ἐν „Αθηνᾶ“, τόμ. ΚΒ' (1910), σελ. 174—5.

4) G. Schlumberger, Sceaux byzantins inédits (IV-me série). Ἐν τῇ Revue des Etudes Grecques. Τόμ. ΙΓ' (1900), σελ. 486, ἀριθ. 187.

5) Pitra, Analecta sacra et classica Spicilegio Solesmensi parata. Juris Ecclesiastici Graecorum selecta paralipomena. Ἐν Παρισίοις· Ρώμῃ 1891, σελ. 452.

6) Ἀντόθι, τόμ. 5', σελ. 184 (ἀχρόνιστον ἀνακτεῖον εἰς τὸ ἔτος 1213 εἴτε 1258), σελ. 228 (ἀχρόνιστον, ἀνακτεῖον πιθανώτατα εἰς τὸ ἔτος 1271).

7) Ἰδὲ τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης παρὰ Ο. Ταφραλί, Topographie de Thessalonique. Ἐν Παρισίοις 1913, σελ. 48—49. (Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Thessalonique au quatorzième siècle. Ἐν Παρισίοις 1913, σελ. 58, ἔνθα ἀβλεψαί τινὲς σχετικῶς πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην). — Πρβλ. πρὸ παντὸς Ἀ. Παπαδόπουλου Κεραμέως, Διορθωτικὰ εἰς Χριστιανικὰς ἐπιγραφὰς ἐν τῇ Ἐφημερίδι τοῦ Ῥωσικοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας. Τόμ. ΤΜΓ', Σεπτέμβριος 1902, τμήμα κλασσικῆς φιλ. σ. 428—9.

πρωτασυγκρίτης Μανουήλ ὁ Γαράρης καὶ ἐν ἔτει 1401/2 ἀνώ-
νυμος καστροφύλαξ¹⁾ καὶ αἱ δύο αὐταὶ μνεαὶ ἀναφέρονται πάντως
εἰς καστροφύλακα Σταγῶν, ἥτοι τῆς σημερινῆς Καλαμπάκας. Σημειωτέον
ὅτι τὸ ἀξίωμα: ἐπὶ τοῦ κάστρου καὶ: καστροφύλακος ἦτο, προ-
φανῶς, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τοῦ προκαθήμενον τοῦ κάστρου,
ὅπερ πολλάκις μνημονεύεται παρὰ Βυζαντινοῖς²⁾).

Ἐπὶ τὴν ιδιότητα λοιπὸν τοῦ καστροφύλακος, ἥτοι διοικητοῦ τῆς
φρουρᾶς καὶ τοῦ φρουρείου Σεργῶν, ἔκτισεν ὁ Ὁρέστης τὸν μέγρ' ἡμῶν
σφῶζόμενον πύργον, περὶ οὗ πραγματευόμεθα ἐνταῦθα. Ἦτο δὲ πιθανώ-
τατα ὁ Ὁρέστης Ἕλληνας τοῦλάχιστον ἐν τοῖς προμνημονευθεῖσι γράμ-
μασιν ὑπογράφει ἑλληνιστί, ἐν ᾧ ἄλλοι τινὲς τῶν συνυπογραφομένων ἄτε
Σέρβοι ὄντες ὑπογράφουσι διὰ σλαβωνικῶν χαρακτήρων. Οὐδὲ παρίσταται
ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν τὸ Ὁρέστης μετάφρασιν τοῦ σερβικοῦ Уроš =
Οὐρεσης, καθ' ὅσον τὸ ὄνομα τοῦτο, οὐχὶ λόγῳ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος,
ἀλλὰ λόγῳ τῶν δμωνύμων ἀγίων (Νοεμβρίου 10, Δεκεμβρίου 13³⁾), ἦτο σύνθηρες
παρὰ τοῖς μεσαιωνικοῖς Ἕλλησι. Οὕτω κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιαν-
νοῦ γνωστὸς εἶναι ὁ κατ' ἐπανάληψιν ὑπατεύσας Ὁρέστης⁴⁾. Ἐν τοῖς πρακ-
τικοῖς τῆς συνόδου τοῦ 869 ἀναφέρεται: Ὁρέστης δομέξικος καὶ
πρωτοσπαθάριος τῶν ἱκανάτων⁵⁾. Ἐκ τοῦ Γ' αἰῶνος προερχό-
μενα διεσώθησαν μέγρ' ἡμῶν δύο μολυβδόβουλλα, ὧν τὸ μὲν ἀνήκει Ὁρέστη

1) Νίκου Α. Βέη, Σερβικὰ καὶ Βυζαντιακὰ γράμματα, ἐνθ' ἀνωτέρω σελ.
40 κ. ἐ. ἀριθ. 11 (ιδὲ καὶ πίνακα Η') καὶ σελ. 47. Ἔτερα χωρία ἐν οἷς γίνεται
λόγος περὶ καστροφύλακων ιδὲ παρὰ Du Cange, Glossarium ad scriptores
mediae et infimae Graecitatis, τόμ. Α', σελ. 604. — Σημειωτέον, ὅτι καὶ ἐν σερβικοῖς
ἐπισήμοις γράμμασι τοῦ ΓΓ'—ΙΔ' αἰῶνος ἀπαντᾷ ὁ ὄρος kastrofilak = καστρο-
φύλαξ. Ἰδὲ Jireček, II. Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien.
Μέρος Α' (Denkschriften τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Βιέννης· φιλολογικὸν
καὶ ἱστορικὸν τμήμα. Τόμ. LVI). Ἐν Βιέννῃ 1912, σ. 13, 26 καὶ 82.

2) Du Cange, ἐνθ' ἀνωτέρω. Τόμ. Α', σελ. 1241. — Ἰδὲ τύπον γράμματος
διορισμοῦ: προκαθήμενον κάστρου παρὰ Κ. Ν. Σάφρα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιο-
θήκη. Τόμ. 5'. Ἐν Βενετίᾳ-Παρισίοις 1877, σελ. 644.

3) Ἐκ τῶν ἀγίων τούτων, ὡς γνωστὸν, ὁ κατὰ τὴν 10 Νοεμβρίου ἐορταζόμενος
ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἐν Τυάνοις. Εἰς τὸν αὐτὸν ἄγιον ἀναφέρεται σειρὰ
ἄλλῃ ἀγιολογικῶν κειμένων (περὶ ὧν ιδὲ Bibliotheca Hagiographica Graeca edide-
runt Socii Bollandiani. Ἔκδοσις Β'. Ἐν Βρυξέλλαις 1909, σελ. 192), περίφημον δὲ
μοναστήριον κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ, ἰδρυμέ-
νον κατὰ τὰς ἑπωρεῖας τοῦ Ταύρου (Πρβλ. Ν. Σ. Πρίζον, τοῦ ἐκ Συνασοῦ, Καππαδο-
κίᾳ... Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1856, σ. 46). — Ὁ δὲ κατὰ τὴν 13 Δεκεμβρίου ἐορ-
ταζόμενος ἄγιος Ὁρέστης ἐπήρξε συναθλητῆς τῶν Ἀγ. Εὐστρατίου, Εὐγε-
νίου καὶ Μαργαρίτου (ιδὲ ἐν τῶν ἐκδομένων συναξαρίων αὐτῶν παρὰ Migne,
Patrologia Graeca. Τόμ. CXVI, σελ. 468—505).

4) Πρβλ. P. Maas ἐν Byzantinische Zeitschrift, τόμ. ΚΑ' (1912), σ. 48.

5) Mansi, Sacrorum conciliorum nova et amplissima Collectio. Τόμ. 15'.
Ἐν Βενετίᾳ 1781, σελ. 309. — Ὁ Ὁρέστης οὗτος πιθανώτατα ταῦτιστέος πρὸς τὸν δμῶ-
νυμον δομέστικον τῶν νομῆρων, ὅστις μνημονεύεται ἐν ἐπιστολῇ τοῦ περι-
φήμου Ἀρθέα Καισαρείας κειμένη ἐν φ. 118 τοῦ κώδικος 441 [315 CCCII] τῆς Συν-
οδικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας.

σπαθαροκανδιδάτω και χαρτουλαρίω Ατγαίου Πελάγους¹⁾, τὸ δὲ Ὁρέστη ἐπισκόπῳ Ἀθύρας²⁾. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ Γ' και ἀρχὰς τοῦ ΙΔ', αἰῶνος ἤκμασεν ὁ γνωστός λόγιος πατριάρχης Ἱεροσολύμων Ὁρέστης, ὁ ἐν ἔτει 1012 μαρτυρήσας³⁾. Ἐν τῷ συναξαρίῳ Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου ἀναφέρεται Ὁρέστης μαθητὴς και θιασώτης ἐκεῖνον⁴⁾. Ἐτερος δὲ Ὁρέστης μοναχὸς μνημονεύεται ἐν τῇ διηγήσει τῶν θανμάτων τοῦ ἁγίου Εὐγενίου τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι, τῇ συγγραφῆσει ὑπὸ Ἰωάννου Λαζαροπούλου μητροπολίτου τῆς αὐτῆς πόλεως⁵⁾. Ἐν γράμματι τοῦ 1193 μνημονεύεται νοτάριος Λέων ὁ Ὁρέστης και μοναχὸς Λεόντιος ὁ Ὁρέστης, ὅστις και ἐν γράμματι τοῦ ἔτους 1206, ἀμφότεροι Κρήτες⁶⁾. Τέλος ἐν ἔτει 1300 ὁ ἀπογραφεὺς τοῦ θέματος Θεσσαλονίκης Κωνσταντῖνος ὁ Ἀπελμενὲ ἀναγράφων τοὺς ἐν τῷ Κατεπανικῷ Καλαμαρίας (ἐν τῇ τῶν Ἀβραμιτῶν και τῇ τοῦ Στομίου περιοχῇ) μισθάρηρους προσκαθημένους τῆς Ἀγιορειτικῆς μονῆς τοῦ Ξενοφῶντος κατονομάζει και τινὰ Ὁρέστην σύζυγον, πατέρα και πενθερόν⁷⁾. Ἐπίσης ἐν ἑτέρῳ ἀπογραφικῷ γράμματι τῶν ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴν κτημάτων τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἣν συνέταξαν ἐν ἔτει 1421 οἱ ἀπογραφεῖς τοῦ θέματος Θεσσαλονίκης Κωνσταντῖνος Περγαμῆνός και Γεώργιος Φαρισαῖος μνημονεύονται δίκαια Ὁρέστου⁸⁾. Τέλος Ὁρέστης (ἀμαρτωλός) — εἴ και τὸ ὄνομα δὲν διαγινώσκειται ἀσφαλῶς — ἐκαλεῖτο ὁ φιλοπονήσας τὸν ἐκ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος προερχόμενον κώδικα Vat. Urb. 52⁹⁾. Καὶ τανῦν ἐν Σέρραϊς ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα Ὁρέστης¹⁰⁾.

1) G. Schlumberger, Sigillographie de l'empire byzantin. Ἐν Παρισίῳ 1884, σελ. 194, ἀριθ. 6.

2) Ἀπόθι, σελ. 161, ἀριθ. 1.

3) Πρὸς πάντος Orestes, Patriarcha Hierosolymitanus, de historia et laudibus Sabae et Macarii Siculorum. Ed. J. Cozza-Luzi. Ἐν Studi e documenti di Storia e diritto. Τόμ. ΙΒ' (1891), σελ. 33—56, 135—168, 311—323. Πρὸς και Ehrhard ἐν Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur. Ἐν Μονάχῳ 1897, σελ. 195—198. — Πιθανώτατα ὁ Ὁρέστης οὗτος, ὁ πατριάρχης, ταῦτιστέος πρὸς τὸν ἡμνογράφον Ὁρέστην, περὶ οὗ ἰδὲ Krumbacher, ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 688.

4) Πρὸς.: Τοῦ ὁσίου και θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου τὰ εὐρισκόμενα. Ἐκδοσις Δ. Ζαγοραίου. Ἐν Βενετίᾳ 1790, σελ. 18, κλ.

5) A. Papadopoli-Kerameli, Fontes historiae imperii Trapezuntini (Сборникъ источниковъ по исторіи Трапезундской имперіи). Μέρος Α'. Ἐν Πετροπόλει 1897, σελ. 93, 94, 100, 107, 108.

6) Miklosich-Müller, Acta et Diplomata, τόμ. 5', σελ. 125, 150. Μήπως τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα, ὁ Λέων Ὁρέστης και ὁ Λεόντιος Ὁρέστης, δέον νὰ ταῦτισθῶσι;

7) Actes de l'Athos. I. Actes de Xenophon publiés par L. Petit (Παράρτημα ὑπ' ἀριθ. 1 τοῦ Γ' τόμου τοῦ Vizantijskij Vremennik). Ἐν Πετροπόλει 1903, σελ. 33.

8) Ἰδὲ τὸ περιοδικὸν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου. Τόμ. ΚΕ' ("Ἔτος Συλλογικὸν ΑΓ'" 1893—1894). Ἐν Κωνπόλει 1895, σελ. 166.

9) M. Vogel-V. Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance. Ἐν Λειψίᾳ 1909, σελ. 368.

10) Καὶ ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Κουφαλόβου τῆς Μυγδοσίας, ἐν Μακεδονίᾳ, κεῖται

Κατὰ τάνωτέρω ὁ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως Σεφρών πύργος τῆς αὐγούστης Ἑλένης, ὃν ἔκτισεν Ὁρέστις ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ εἶτε ἐπὶ τοῦ κάστρου, ἀνηγέρθη κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐν Σέρβαις ἀρχῆς τῆς Ἑλένης ταύτης, ἦτοι κατὰ τὰ προεκτεθειμένα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1355 καὶ 1365 καὶ δὴ μᾶλλον κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς δεκαετοῦς ταύτης περιόδου. Τῆς αὐτῆς ἡλικίας, ἂν μὴ τι παλαιότερα τοῦ 1355, εἶναι καὶ τὰ λοιπὰ τείχη τῆς ἀκροπόλεως Σεφρών.

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ.

Ἐν Μονάχῳ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1911.

Ἐν Βερολίῳ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1912.

Γραφαὶ καὶ νέον τέμαχος τῆς ἐπὶ τῇ Ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως μονωδίας τοῦ νομοφύλακος Ἰωάννου διακόνου τοῦ Εὐγενικοῦ κατὰ κώδικα τῶν Μετεώρων.

Ὁ κ. Σπυρίδων Π. Λάμπρος ἐκδίδων ἐν τῷ „Νέφ Ἑλληνομνήμονι“ αὐτοῦ μονωδίας καὶ θρήνους καὶ ἄλλα ἑλληνικὰ καὶ ξενόγλωσσα κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλωσιν τῆς Βασιλευούσης¹⁾ περιέλαβε²⁾ καὶ „τοῦ νομοφύλακος Ἰωάννου διακόνου τοῦ Εὐγενικοῦ³⁾ μονωδίαν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς μεγαλοπό-

„Ὁρέστιος Θεοφιλῆς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Μηδίαν Ἐρμογενίαν“. Ἡ ἐπιγραφή φαίνεται τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων. — Προβλ. A. Struck, Inschriften aus Makedonien. Athenische Mitteilungen, τόμ. KZ' (1902), σελ. 310, σελ. 16.

1) „Μονωδίαὶ καὶ θρήνοι ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως“ — „Νέος Ἑλληνομνήμων“, τόμ. F' (1908), σ. 190—269. — Συμπληρώσεις καὶ διορθώσεις εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ἰδὲ ἐν „Νέφ Ἑλληνομνήμονι“, τόμ. E' (1908), σ. 486, τόμ. ζ' (1909), σ. 112, 115—116, 495—499. Εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Π. Λάμπρου ἀναγραφέντας θρήνους καὶ μονωδίας ἐπὶ τῇ Ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως προστεθῆτω καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ματθαίου Μυρέων ποιηθεὶς καὶ πολλάκις μέχρι τοῦδε ἐκδοθεὶς — καθ' ἣ ἤδη ἀνεκοίνωσε πρὸς τὸν κ. Σπ. Π. Λάμπρον ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ Δρ. κ. Δ. Ρουσσὸς (ἰδὲ „Νέον Ἑλληνομνήμονα“ τόμ. ζ', 1909, σ. 495—499). Τοῦ θρήνου τούτου ἀντίγραφον ἐσημείωσα ἐν κώδικι Β. 205 τῆς μονῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Πλατέως Λίθου τῆς κατ' ἐξοχὴν Μετεώρου, κώδικι χαρτῶ τοῦ ΙΖ', ἴσως δὲ καὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Κεῖται δ' ἐν φ. 119^α—130^β τοῦ κώδικος τούτου ἡ μονωδία τοῦ Ματθαίου Μυρέων καὶ δὴ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: „Περὶ ἀρπαγῆς καὶ ἀδικίας, καὶ θρήνος καὶ κλαυθμοῦ περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως“.

2) Ἐν σ. 219—226 τοῦ E' τόμου τοῦ „Νέον Ἑλληνομνήμονος“.

3) Περὶ τούτου ἰδὲ προχείρως Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur. Ἐκδ. B'. Ἐν Μονάχῳ 1907, σ. 116, 117 κ. ἐ., 415, 495 κ. ἐ., 503. (Προβλ. καὶ τὴν ἑλλην. μετάφρασιν ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου, ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Μαρσάη, τ. Α' 228 κ. ἐ., Β' 18, 174 κ. ἐ., 188). — Ἰδὲ καὶ τὴν ἑξοχὴν ἐργασίαν τοῦ S. Pétridès, Les oeuvres de Jean Eugenicos. Ἐν Ἐχὸς d'Orient, τόμ. ΙΓ' (1910), σελ. 111—114, 276—81.